

Szpital nr 2 i jego naczelny chirurg podczas Obrony Lwowa 1–22 listopada 1918 roku

Hospital No. 2 and its chief surgeon during the Defence of Lviv on November 1–22, 1918

Zbigniew Kopociński, Krzysztof Kopociński, Czesław Jeśman

Zakład Historii Medycyny, Farmacji i Medycyny Wojskowej Uniwersytetu Medycznego w Łodzi;
p.o. kierownika: dr n. farm. Marcin Możdżan

Streszczenie. Obrona Lwowa to jeden z najważniejszych epizodów w historii Polski. W dniach 1–22 listopada 1918 roku mieszkańcy miasta (głównie gimnazjaliści i studenci) walczyli z ukraińskimi żołnierzami Dmytra Wytowskiego, który przeprowadził zamach stanu. 1 listopada 1918 roku zorganizowano Naczelną Komendę Obrony Lwowa, którą dowodził kpt. Czesław Mączyński (1881–1935). Służba zdrowia działała w oparciu o dwa główne szpitale: Szpital nr 1 „Technika” i Szpital nr 2 „Dwójka”. Komendantem Szpitala nr 2 był płk Henryk Jan Glaser. W „Dwójce” funkcję naczelnego chirurga pełnił Ludwik Rydygier (1850–1920), światowej sławy polski lekarz, który jako pierwszy na świecie wykonał zabieg resekcji żołądka w przebiegu choroby wrzodowej. Był drugim lekarzem w historii, który wykonał wycięcie odźwiernika żołądka z powodu raka. Przez wiele lat prowadził Klinikę Chirurgiczną Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i Uniwersytetu Lwowskiego we Lwowie. W czasie I wojny światowej był komendantem austriackiego Szpitala Wojskowego w Brnie na Morawach. Słynął z zamiłowania do munduru i wojskowego stylu życia. W tym czasie Polska była okupowana przez Rosję, Austro-Węgry i Prusy. Rydygier był wielkim polskim patriotą i mimo podeszłego wieku wstąpił w 1918 roku do Wojska Polskiego, by walczyć o niepodległość ojczyzny. W czasie obrony Lwowa był naczelnym chirurgiem Szpitala nr 2, gdzie udzielał pomocy rannym żołnierzom obu stron konfliktu. Zmarł 26 czerwca 1920 roku we Lwowie, został pochowany w mundurze generała na Cmentarzu Obrońców Lwowa.

Słowa kluczowe: Obrona Lwowa, Szpital Wojskowy nr 2, Rydygier, Glaser, Cmentarz Obrońców Lwowa

Abstract. The Defense of Lviv is one of the most important episodes in Polish history. On November 1–22, 1918, the civilian population of the city (mostly secondary school and university students) fought against Ukrainian soldiers of Dmytro Wytowsky who made a coup d'état. On November 1, 1918, the Lviv Defense Headquarters (LDH) was organized, headed by Capt. Czesław Mączyński (1881–1935). The health service was based on two main hospitals: Hospital No. 1 “Technika” and Hospital No. 2 “Dwójka”. Colonel Henryk Jan Glaser was a commandant of Hospital No. 2. Ludwik Rydygier (1850–1920) a world famous Polish physician, who was the first man to perform resection of the stomach for peptic ulcer, served as chief surgeon in “Dwójka”. He was also the second doctor in history, who made pyloric resection for gastric cancer. For many years he was the head of the Surgery Clinical Hospitals of the Jagiellonian University in Krakow and the University of Lviv. During World War I he was the commander of the Austrian Military Hospital in Brno in Moravia. He was famous for his love of the uniform and military lifestyle. At that time Poland was partitioned by Russia, Austro-Hungary and Prussia. Rydygier was a great Polish patriot and despite his age he joined the Polish Army in 1918 to fight for the independence of his homeland. During the Defense of Lviv Rydygier was the chief surgeon of the Military Hospital No. 2, where he assisted the wounded soldiers of both sides of the conflict. He died on June 26, 1920 in Lviv, and was buried in a general's uniform in the Cemetery of the Defenders of Lviv.

Key words: defense of Lviv, Military Hospital No. 2, Rydygier, Glaser, Cemetery of the Defenders of Lviv

Nadesłano: 5.10.2017. Przyjęto do druku: 13.12.2017
Nie zgłoszono sprzeczności interesów.
Lek. Wojsk., 2018; 96 (1): 87–96
Copyright by Wojskowy Instytut Medyczny

Adres do korespondencji

dr n. med. Zbigniew Kopociński
105. Kresowy Szpital Wojskowy z Przychodnią,
Pododdział Okulistyczny
ul. Domańskiego 2, 68-200 Żary
tel. +48 684 707 862
e-mail: zkopocinski@wp.pl

Wstęp

W 2018 roku obchodzić będziemy setną rocznicę Obrony Lwowa (1–22 listopada 1918 roku), jednego z fundamentalnych wydarzeń związanych z odzyskaniem niepodległości przez państwo polskie po 123 latach niewoli. O jego znaczeniu dla naszego narodu najdobitniej świadczy fakt, iż po 1945 roku próbowano wymazać z polskiej historiografii to miasto i jego niezwykłą historię, słusznie obawiając się, że może być inspiracją dla kolejnych pokoleń Polaków, dla których niepodległość i suwerenność są kluczowymi wartościami. Z grobu nieznanego żołnierza w Warszawie, gdzie spoczywa jeden z obrońców Lwowa, zniknęła tablica z nazwą „Lwów”, a we wszystkich publikacjach cenzurowano informacje o bohaterskiej walce Lwowiaków o swój gród. Władze PRL doskonale rozumiały, iż na epopei Orląt Lwowskich wychowało się pokolenie „kolumbów”, które za ich przykładem chwyciło 1 sierpnia 1944 roku za broń w obronie polskiej stolicy. Trzeba bardzo dużo złej woli lub ignorancji, by nie zauważyć, iż warszawskie nastolatki, idące z butelką benzyny na niemieckie czołgi bądź przedzierające się z pocztą czy meldunkiem kanałami, wzorowały się na Antosiu Petrykiewiczu (1905–1919, najmłodszy w historii kawaler Krzyża Virtuti Militari), Jurku Bitschanie (1904–1918) czy Jasiu Kukawskim (1908–1918) – chłopcach poległych w Obronie Lwowa. Mimo wielu lat przewencyjnej cenzury nie udało się wymazać prawdy o mieście, którego dewizą są słowa „Semper Fidelis”. Przez całe stulecie stanowiło ono najwierniejszą kresową redutę broniącą praw Polski do tych ziem, co pięknie wyraził Kornel Makuszyński słowami: „...Miasto to straszliwe, ten Rzeczypospolitej pies wierny i czujny...”. W setną rocznicę bohaterskiej Obrony Lwowa warto z całą pewnością przypomnieć także o wysiłku polskich lekarzy podczas tego wielce szlachetnego dzieła, w tym jednego z najwybitniejszych ówczesnych światowych chirurgów, gen. prof. Ludwika Rydygiera [1,2].

Geneza konfliktu

Od końca XVIII wieku Polska znajdowała się pod okupacją trzech sąsiednich mocarstw: Rosji, Austro-Węgier i Prus. Lwów był częścią zaboru austriackiego. Polscy patrioci pokładali nadzieje na odzyskanie niepodległości w możliwym przyszłym konflikcie zbrojnym między zaborcami. Wybuch w 1914 roku I wojny światowej był ucieleśnieniem ich marzeń, przeciwko sobie stanęły bowiem armie Rosji i Prus oraz Austro-Węgier. Zakończenie tego straszliwego kataklizmu było dla Polaków niezwykle wręcz szczęśliwe, wszyscy zaborcy ponieśli klęskę. Cesarstwo Franciszka Józefa przestało istnieć, krwawa rewolucja bolszewicka szalała na terenach byłego już imperium rosyjskiego, pruscy żołdacy zostali pokonani

na wszystkich frontach, a większość miast niemieckich zatapiała rewolucyjna fala. Po 123 latach niewoli Polska odzyskała niepodległość, choć o swe granice musiała walczyć aż do 1921 roku. We Lwowie 1 listopada 1918 roku ukraiński ataman płk Dmytro Wytowski dokonał zbrojnego puczu, próbując przejąć gród dla Ukraińców (Rusinów).

Należy pamiętać, że miasto Lwów od wieków było częścią państwa polskiego i wielkim ośrodkiem ojczyściej nauki, kultury i sztuki. Tutaj swych odkryć dokonali polscy matematycy tworzący słynną w całym świecie Lwowską Szkołę Matematyczną: Stefan Banach (1892–1945), Hugo Steinhaus (1887–1972) i Stanisław Ulam (1909–1984). Nie można przejść obojętnie wobec dokonań innych polskich intelektualistów związanych ze Lwowem, którzy wywarli duży wpływ na rozwój swych dziedzin – m.in. Benedykta Dybowskiiego (1833–1930), Kazimierza Bartla (1882–1941), Ignacego Mościckiego (1867–1946) i Tadeusza Kotarbińskiego (1886–1981). Lwów i jego lekarze mieli ogromny wkład w rozwój polskiej i światowej medycyny, wystarczy przytoczyć kilka nazwisk, by jasno pojąć znaczenie miasta i jego uczelni dla polskiej myśli lekarskiej: Ludwik Rydygier (1850–1920), Rudolf Weigl (1883–1957), Adam Gruca (1893–1983), Bolesław Jałowy (1906–1943), Antoni Gluziński (1856–1935), Antoni Cieszyński (1882–1941), Aleksander Domaszewicz (1887–1948), Emanuel Machek (1852–1930), Tadeusz Ostrowski (1881–1941), Hilary Schramm (1864–1941) i wielu, wielu innych. Nie sposób wymienić wszystkich wielkich artystów, których przepiękny gród nad Pełtwią inspirował podczas tworzenia dzieł z różnych gałęzi sztuki. Do tego wielce znacznego grona należeli m.in. Maria Konopnicka (1842–1910), Gabriela Zapolska (1857–1921), Tadeusz Boy-Żeleński (1874–1941), Artur Grottger (1837–1867), Henryk Siemiradzki (1843–1902), Kornel Makuszyński (1884–1953), Stanisław Lem (1921–2006), Wojciech Kilar (1932–2013), Jerzy Janicki (1928–2007) i Adam Hanuszkiewicz (1924–2011).

Na początku XX wieku (nawet po ponad 100 latach austriackiej okupacji) wśród mieszkańców Lwowa najwięcej było Polaków – 51%, Żydzi stanowili 28%, a najmniej było Ukraińców (Rusinów) – 18%. Z tego względu trudno było przypuszczać, iż Polacy wyrażą zgodę na to, by ten wielki ośrodek polskości znalazł się poza granicami odradzającej się ojczyzny. Warto szczególnie podkreślić, że Ukraińcy (Rusini) zaczęli napływać do Lwowa dopiero w drugiej połowie XIX wieku; korzystali z niezwykle tolerancyjnej i przyjaznej atmosfery tworzonej tam od lat przez miejscowych Polaków. Ukraińscy (rusińscy) przybysze, podobnie jak Żydzi, Niemcy, Rosjanie czy Ormianie, mogli bez żadnych przeszkód zakładać swoje organizacje społeczne, partie polityczne, szkoły czy prowadzić działalność wydawniczą, co było nie do pomyślenia na terenach pod jurysdykcją carskiej Rosji. Polscy liderzy nie przewidzieli, że goście ze wschodu szybko przestaną

respektować prawa gospodarzy tej ziemi do jej posiadania i podejmą próbę zbrojnego zagarnięcia polskiego miasta, mimo że stanowili w nim dopiero trzecią pod względem wielkości grupę narodową. Nasuwa się tutaj mimowolnie refleksja na temat sensowności i celowości ściągania do współczesnej Polski ogromnej ilości imigrantów ekonomicznych z Ukrainy, pokolenia wychowywanego w kulcie ludobójców narodu polskiego (Stepan Bandera, Roman Szuchewycz) i niezwykle ekspansywnego, którzy podobnie jak ich poprzednicy w 1918 roku mogą w pewnym momencie uznać się za gospodarzy części polskich ziem (ukraińskie środowiska nacjonalistyczne w sposób jawny zgłaszają pretensje terytorialne do południowo-wschodnich województw współczesnej Polski). *Historia magistra vitae?* [3-5]

1 listopada 1918 roku o godz. 3.30, gdy oddziały atamana Dmytra Wytowskiego rozpoczęły we Lwowie zajmowanie głównych obiektów strategicznych, nie było tam w tym czasie żadnych regularnych oddziałów polskich mogących stawić opór. Był to rezultat świadomej polityki władz Austro-Węgier, które obawiając się tendencji niepodległościowych wśród polskiego społeczeństwa, kierowały jednostki wojskowe C.K. armii złożone z Polaków na odległe odcinki frontu (np. do Włoch), a na miejscu pozostawiały jednostki złożone z Ukraińców (Rusinów), czego rezultatem była ogromna dysproporcja sił na korzyść tych ostatnich.

Należy szczególnie mocno podkreślić, że do walki o swoje miasto stanęło całe polskie społeczeństwo, w dużej mierze młodzież gimnazjalna i studencka – słynne później Orleńskie Lwowskie. Obroną kierowała Naczelna Komenda Obrony Lwowa (NKOL), która ukonstytuowała się prawdopodobnie już w godzinach wieczornych 1 listopada 1918 roku. Jej dowódcą został kpt. Czesław Mączyński (1881–1935), obowiązki Szefa Sanitarnego przejął por. dr Lesław Węgrzynowski (1885–1956). Walki w mieście były niezwykle zażarte i krwawe. Nadzwyczajnej determinacji i poświęceniu obrońców należy zawdzięczać to, iż choć w większości nie byli regularnym wojskiem, udało im się stopniowo wyprzeć oddziały ukraińskie z miasta. Niestety podczas działań zbrojnych zginęło lub zostało rannych wiele osób po obu stronach konfliktu [6,7].

Organizacja Szpitala nr 2 podczas Obrony Lwowa

Szef Sanitarny NKOL oparł działalność służby zdrowia o dwa główne szpitale: Szpital nr 1 „Technika”, w gmachu Politechniki przy ulicy Sapiehy (z filiami w internacie im. Piramowicza przy ulicy 6 Listopada, w zakładzie karnym dla kobiet oraz gimnazjum ruskim przy ulicy Sapiehy), i Szpital nr 2, zlokalizowany w obiektach Domu Inwalidów przy ulicy Kleparowskiej, oraz tzw. Lotne Patrole

Rycina 1. Pułkownik Henryk Jan Glaser (1872–1942), komendant Wojskowego Szpitala nr 2 „Dwójki” podczas Obrony Lwowa w listopadzie 1918 roku (Wawrzakowicz E, Klink J, eds. Obrona Lwowa 1–22 listopad 1918. Organizacja listopadowej Obrony Lwowa. Ewidencja uczestników walk. Lista strat. Tom III. Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1994)

Figure 1. Colonel Henryk Jan Glaser (1872–1942), commandant of Military Hospital No. 2 “Dwójka” during the Defense of Lviv in November 1918 (Wawrzakowicz E, Klink J, eds. Obrona Lwowa 1–22 listopad 1918. Organizacja listopadowej Obrony Lwowa. Ewidencja uczestników walk. Lista strat. Tom III. Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1994)

Sanitarne (LPS). Drugi z wymienionych lazaretów rozlokował się głównie w barakach położonych naprzeciwko głównego budynku Domu Inwalidów. Jego komendę objął 46-letni zawodowy oficer-lekarz C.K. Armii płk dr Henryk Jan Glaser (ryc. 1.). Placówka posiadała trzy główne oddziały: chirurgiczny, zakaźny i skórno-weneryczny. Funkcję naczelnego chirurga objął prof. Ludwik Rydygier, wsparciem służyli mu studenci medycyny pełniący służbę lekarską w charakterze medyków. Swoje doświadczenie w dziedzinie diagnostyki i leczenia chorób zakaźnych zdobywał tam student V roku Uniwersytetu Lwowskiego Zdzisław Zygmunt Gorecki (1895–1944), późniejszy kierownik I Kliniki Chorób Wewnętrznych Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie, który zginął pod gruzami swojego szpitala podczas Powstania Warszawskiego. Pacjentami oddziału skórno-wenerycznego

zajmował się m.in. ppor. san. Michał vel Mejlech Parille, także ówczesny student Uniwersytetu Lwowskiego, w okresie dwudziestolecia międzywojennego dermatolog w Szpitalu Powszechnym we Lwowie. W placówce służył także ppor. san. Leon Koziółkowski, który jednak nigdy nie ukończył studiów i pozostał w rezerwie jako podlekarz. Kierownikiem służby administracyjno-gospodarczej szpitala był ppor. Bolesław Dąbrowski, zaś funkcję prowiantowego sprawował Julian Lachcik. Posługi duchowej udzielał ks. Alfred Dobiecki (1880–1951), kapelan lwowskiej służby zdrowia podczas obrony miasta w 1918 roku, w latach II wojny światowej podobną funkcję sprawował w Szpitalu Maltańskim w Warszawie – zakładzie, który załżył swoją działalnością w ruchu oporu i podczas Powstania Warszawskiego. Trudno obecnie dokładnie oszacować liczbę sanitariuszek, medyków czy noszowych służyących w placówce w listopadzie 1918 roku, zwłaszcza że zachodzące wówczas zmiany miały bardzo dynamiczny charakter i w razie potrzeby członkowie LPS uzupełniali niedobory kadrowe w lazaretach.

Warto w tym miejscu wspomnieć szerzej o Lotnych Patrolach Sanitarnych, których komendantem był 22-letni ppor. san. Tytus Nowak, który w okresie dwudziestolecia międzywojennego prowadził cieszącą się popularnością praktykę dentystyczną we Lwowie. Zadaniem tej najbardziej dynamicznej i wysuniętej na przedpole frontu części wojskowego sanitariatu były: udzielanie pomocy medycznej i ewakuacja rannych do szpitali. W składzie poszczególnych patroli znajdowały się osoby o bardzo zróżnicowanym stopniu wykształcenia medycznego, od studentów medycyny pełniących funkcję medyków, poprzez pielęgniarki i sanitariuszki, na przeszkolonych naprędce w zakresie udzielania pierwszej pomocy najmłodszych obrońcach kończąc. Była to służba bardzo niebezpieczna, związana z bezpośrednim zagrożeniem życia podczas udzielania pomocy rannym na pierwszej linii frontu. W oślawionej zbrodni wojennej dokonanej na żołnierzach polskiego sanitariatu przez Ukraińców (Rusinów) 29 grudnia 1918 roku w Dawidowie wraz z adiutantem Szefa Sanitarnego NKOL ppor. Lechem Gluzińskim zginęło trzech sanitariuszy LPS: 15-letni Franciszek Walerian Manowarda de Jana, 17-letni Adam Nestarowski i jego rówieśnik Jerzy Henryk Adamowicz-Lełiwa [8-11].

Przy tej okazji warto wspomnieć także o Polskiej Służbie Sanitarnej (PSS), zorganizowanej przez prof. Antoniego Cieszyńskiego (1882–1941), późniejszego kierownika Katedry i Kliniki Stomatologicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, zamordowanego na Wzgórzach Wuleckich w 1941 roku. Głównym zadaniem PSS było niesienie pomocy medycznej na obszarze miasta zajętym przez Ukraińców (Rusinów). W tym celu utworzono kilkanaście stacji opatrunkowych, w których pracowało 10 lekarzy, 10 studentów medycyny, 3 studentki medycyny, 53 sanitariuszki i kurierki, 4 sanitariuszy i 5 chłopców

do postugi. Z zachowanych materiałów archiwalnych jasno wynika, że udzielała ona pomocy nie tylko Polakom, ale także Ukraińcom (Rusinom), Węgrom i Żydom. Był to jeszcze czas, gdy strony konfliktu szanowały służbę zdrowia i ośrodki medyczne oraz ich personel nie były celem ataku, choć w późniejszym okresie strona ukraińska (rusińska) naruszała te piękne zasady wielokrotnie (np. zbrodnia w Dawidowie czy ostrzał polskich szpitali) [12].

Generał profesor Ludwik Rydygier

Postacią niewątpliwie najważniejszą w obsadzie Szpitala nr 2 był jego naczelny chirurg, prof. Ludwik Rydygier (ryc. 2.). Ten światowej sławy lekarz urodził się 21 sierpnia 1850 roku w Dusocinie niedaleko Grudziądza (na terenie Polski okupowanym wówczas przez Prusy). Jego rodzicami byli Karol i Elżbieta z domu Koenig, ziemianie należący do klasy średniej. Początkową edukację pobierał w Collegium Marianum w Pelplinie, potem w gimnazjum w Chojnicach i Królewskim Gimnazjum Katolickim w Chełmnie, gdzie w 1869 roku zdał maturę [13,14]. Studia medyczne odbywał na uniwersytetach w Greifswaldzie, potem Berlinie i Strasburgu, gdzie nauczycielami zawodu byli znakomici wykładowcy: Karl Heuter, Paul Friedrich Vogt, August Martin i Karl Ernst Schweigger. 8 grudnia 1873 roku uzyskał dyplom lekarza w Greifswaldzie. Tam także w marcu 1874 roku obronił rozprawę doktorską pt. „Experimentelle Beiträge zur Lehre von der Wirkung der Carbolsäure” („Przyczynek do nauki o działaniu kwasu karbolowego”) pod kierunkiem Karla Heutera. W 1878 roku na podstawie rozprawy naukowej pt. „Eine neue Methode zur Behandlung von Pseudoarthrosen” („Nowy sposób leczenia stawów rzekomych”) habilitował się na Uniwersytecie w Jenie. Niedługo potem otworzył w Chełmnie prywatną klinikę chirurgiczną, gdzie przeprowadzał swoje pionierskie operacje, które uczyniły go sławnym w całym medycznym świecie. 16 listopada 1880 roku jako drugi na świecie (pierwszym był Jules Pean [1830–1898]) przeprowadził operację wycięcia odźwiernika żołądka z powodu raka. W następnym roku jako pierwszy na świecie wykonał operację resekcji żołądka w przebiegu choroby wrzodowej. Opracował wiele nowych metod leczenia operacyjnego rozmaitych chorób, m.in. przepukliny uwięźniętej, guzów jajnika, raka piersi i wielu innych. Był jednym z najwybitniejszych chirurgów na świecie przełomu XIX i XX wieku. Opublikował ponad 200 prac naukowych w języku polskim, niemieckim, francuskim i włoskim. Swoje artykuły zamieszczał w wielu znamienitych czasopismach naukowych, m.in. „Przeglądzie Lekarskim”, „Gazecie Lekarskiej”, „Wiener klinische Wochenschrift”, „Berliner klinische Wochenschrift”, „Zentralblatt für Chirurgie” i „Revue de Chirurgie”. Był inicjatorem i organizatorem

Rycina 2. General profesor Ludwik Rydygier (1850–1920) (źródło: Sokół S. Ludwik Rydygier 1850–1920. In: Skarżyński B, ed. Sześćsetlecie medycyny krakowskiej. Życiorysy. Akademia Medyczna w Krakowie, Kraków 1963: 245)

Figure 2. General Prof. Ludwik Rydygier (1850–1920) (Sokół S. Ludwik Rydygier 1850–1920. In: Skarżyński B, ed. Sześćsetlecie medycyny krakowskiej. Życiorysy. Akademia Medyczna w Krakowie, Kraków 1963: 245)

pierwszego w historii Zjazdu Chirurgów Polskich w 1889 roku w Krakowie [13,15,16]. Jako już niezwykle doświadczony i znany lekarz w 1887 roku uzyskał tytuł profesora zwyczajnego i objął funkcję kierownika Kliniki Chirurgicznej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Po dziesięciu latach przeniósł się do Lwowa, gdzie w latach 1897–1920 był kierownikiem Kliniki Chirurgicznej Uniwersytetu Lwowskiego (od 1919 roku pod nazwą Uniwersytet Jana Kazimierza). Zmarł 26 czerwca 1920 we Lwowie, został pochowany na Cmentarzu Obrońców Lwowa przy ulicy Łyczakowskiej [15].

Wojsko i wojna w życiu wielkiego chirurga

Rydygier słynął z tego, iż bardzo lubił mundury i wojskowy dryl. Nawet pracę w swojej klinice organizował, wzorując się częściowo na rozwiązaniach powszechnie obecnych w armii. Niezwykłą wagę przywiązywał do punktualności i obowiązkowości, czego ściśle wymagał od wszystkich swoich asystentów. Ministerstwo Wojny Austro-Węgier, doceniając jego wielkie umiejętności praktyczne i dydaktyczne, kierowało tam lekarzy

wojskowych, by pod okiem wybitnego fachowca podnosili swoje umiejętności zawodowe. W 1914 roku, w chwili wybuchu I wojny światowej, duża część cywilnych lekarzy, zwłaszcza chirurgów, została zmobilizowana do armii. Ludwik Rydygier objął stanowisko komendanta Szpitala Wojskowego w Brnie (K.u.K. Kriegsspital Brünn) na Morawach, gdzie wraz z nim pracowało wielu lwowskich lekarzy. Udzielano tam niezbędnej pomocy rannym żołnierzom armii austriackiej z frontu włoskiego. Cesarz Austro-Węgier Franciszek Józef, doceniając zasługi i wszelkie osiągnięcia wielkiego chirurga, odznaczył go Orderem Żelaznej Korony III klasy, zaś papież Komandorią Orderu Świętego Grzegorza. W czerwcu 1916 roku Rydygier powrócił do Lwowa i wkrótce ponownie rozpoczął pracę w mocno zniszczonej przez działania wojenne klinice [4,14,15].

W trakcie Obrony Lwowa w listopadzie 1918 roku w wyniku zaciętych walk było wielu zabitych i rannych po obu stronach konfliktu. Szczególnie ciężka sytuacja panowała wśród ludności cywilnej. 3 listopada 1918 roku przestało w mieście działać pogotowie ratunkowe, gdyż większość lekarzy została powołana do służby wojskowej. Rydygier, który był wielkim polskim patriotą, natychmiast podporządkował się NKOL i włączył do działań polskiej wojskowej służby zdrowia. Został naczelnym chirurgiem Szpitala Wojskowego nr 2, zwanego popularnie „Dwójką”, który zorganizowano w obiektach Domu Inwalidów Wojennych przy ulicy Kleparowskiej 35 (ryc. 3.). Lwowscy lekarze udzielili niezbędnej pomocy chirurgicznej 1090 rannym osobom, w tym 790 Polakom i 300 Ukraińcom (Rusinom). Mimo wielkiego wysiłku Rydygiera 269 osób nie udało się uratować. Szczególnie mocno należy podkreślić, że polski chirurg udzielał pomocy rannym żołnierzom z obu stron konfliktu, nie zwracał uwagi na narodowość potrzebującego pomocy człowieka, czym nawiązał do najszlachetniejszych tradycji polskiej wojskowej służby zdrowia. W pracy wojskowego sanitariatu podczas Obrony Lwowa uczestniczył także syn wielkiego chirurga, Antoni Rydygier, również lekarz i oficer Wojska Polskiego. W trakcie największego nasilenia działań wojennych profesor odchodził od stołu operacyjnego tylko na posiłki i kilka godzin snu [2].

Praca wojskowego sanitariatu w czasie Obrony Lwowa wiązała się z ogromnym ryzykiem, zginęło 439 członków służby medycznej, w tym 8 lekarzy. Tak wielkie straty wynikały z olbrzymiego zaangażowania i poświęcenia personelu medycznego, który nie bacząc na grożące mu niebezpieczeństwo, bez najmniejszej zwłoki starał się ratować rannych ludzi [4]. W tym czasie Rydygier przeżył także wielką osobistą tragedię, zabłąkana kula trafiła jego żonę Marię z Borkowskich, którą pochowano 28 listopada 1918 roku na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie. Nie załamał się, lecz postanowił jeszcze zintensyfikować swą aktywność w walce o odzyskanie niepodległości. Został naczelnym chirurgiem Armii

Rycina 3. Dawny Szpital Wojskowy nr 2 „Dwójka”, w którym profesor Rydygier był naczelnym chirurgiem podczas Obrony Lwowa w listopadzie 1918 roku, obecnie Lwowski Państwowy Uniwersytet Bezpieczeństwa Życia, Lwów, 2006 (fot. Z. Kopociński)

Figure 3. Former Military Hospital No. 2 “Dwójka”, where Rydygier was the chief surgeon during the Defense of Lviv in November 1918, presently The Lviv State University of Life Safety, Lviv, 2006 (photograph by Z. Kopociński)

„Wschód”, dowodzonej przez generała Tadeusza Rozwadowskiego (1866–1928). Na ręce swego dowódcy przekazał 4 tysiące koron jako dar dla ojczyzny. Znakomity chirurg i polski patriota dawał w ten sposób przykład poświęcenia własnego majątku dla kraju, o co w 1794 roku apelował polski bohater narodowy Tadeusz Kościuszko (1746–1817): „Poświęćcie dla kraju część majątku waszego. Nie wzdrygajcie się kredytować Ojczyźnie, która się wam z wdzięczności wypłaci”.

Walki o Lwów zakończyły się zwycięstwem strony polskiej, 22 listopada 1918 roku miasto opanowały siły podległe NKOL, choć pełne połączenie z ojczyzną nastąpiło dopiero wiosną 1919 roku [2]. W tym czasie trwały już zmagania Polski z Rosją bolszewicką, zaś apogeum tego konfliktu miało miejsce w roku następnym. 70-letni Rydygier w stopniu generała podporucznika został Szeffem Sanitarnym Dowództwa Okręgu Generalnego „Pomorze” i kolejny raz wziął udział w obronie ojczyzny [15]. W tym czasie przygotował również dla wojskowej służby zdrowia znakomity podręcznik pt. „Krótki zarys chirurgii wojennej dla lekarzy Wojska Polskiego, czynnych w pierwszych liniach sanitarnych”, w którym dzielił się swym doświadczeniem z młodszymi adeptami sztuki medycznej [17]. W trakcie działań wojennych przybył w czerwcu 1920 roku na krótko do Lwowa, by uporządkować swe sprawy majątkowe. 26 czerwca 1920 roku około godziny 16.30 w kancelarii prawnej Löwenherza i Apenzeller zmarł nagle na zawał serca [18,19].

Znakomitą ilustracją umiłowania przez Rydygiera wojska był jego pogrzeb 1 lipca 1920 roku. Światowej sławy chirurg na swą ostatnią drogę odziany był

w mundur generała Wojska Polskiego, nabożeństwo żałobne w kaplicy Boimów celebrował arcybiskup Józef Bilczewski (1860–1923), skąd kondukt pogrzebowy udał się na Cmentarz Łyczakowski. Na czele podążał szwadron ułanów i kompania reprezentacyjna Wojska Polskiego, wśród tysięcy Lwowian żegnających genialnego lekarza nie zabrakło wybitnych przedstawicieli armii i świata nauki. Obecni byli m.in. gen. Robert Lamezan-Salins, gen. Juliusz Albinowski i profesor Maksymilian Thullie [20]. Generał profesor Ludwik Rydygier spoczął na Cmentarzu Obrońców Lwowa (kwatery I, grób 15.), który zajmuje szczególne miejsce w sercu każdego Polaka. Jego fantazyjny nagrobek, w kształcie ostrostupa, zwieńczony był figurą orła i napisem „Obrońca Lwowa”, poniżej znajdowała się inskrypcja „Dr Ludwik Rydygier, Prof. Uniwersytetu Jana Kazimierza Generał W.P. 1850–1920”.

W 1945 roku, po zakończeniu II wojny światowej, ZSRR zagarnął wschodnią część Polski wraz ze Lwowem. Cmentarz Obrońców Lwowa został sprofanowany, grób Rydygiera kompletnie zniszczony. Po 1989 roku rozpoczęła się stopniowa restauracja lwowskiej nekropolii, przywrócono groby zasłużonych polskich bohaterów, niestety część w mocno zmienionej formie. W chwili obecnej nagrobek Rydygiera ma kształt klasycznego krzyża (ryc. 4.), pozbawiony jest pięknej figury orła i napisu informującego, iż ten światowej sławy chirurg był obrońcą Lwowa [2].

Rycina 4. Nagrobek generała profesora Ludwika Rydygiera, Cmentarz Obrońców Lwowa, Lwów, 2006 (fot. Z. Kopociński)

Figure 4. Gravestone of general Prof. Ludwik Rydygier, Cemetery of Defenders of Lviv, Lviv, 2006 (photograph by Z. Kopociński)

Podsumowanie

W setną rocznicę Obrony Lwowa należy przypomnieć dokonania polskiej służby zdrowia, która w trakcie walk w listopadzie 1918 roku zapisała jedną z najchwalęniejszych kart w historii wojskowego sanitariatu. Lekarze i pielęgniarki, sanitariusze i noszowi, nie bacząc na śmiertelne niebezpieczeństwo, udzielali pomocy rannym z obu stron konfliktu, dając w ten sposób dowód najwyższych wartości moralnych i humanitarnych. Profesor Ludwik Rydygier zastąpił w świecie medycznym jako prekursor wielu nowych technik operacyjnych, w szczególności dotyczących jamy brzusznej. Do historii przeszedł, wykonując jako pierwszy na świecie resekcję żołądka z powodu wrzodu. Niestety niewiele osób wie, iż ten światowej sławy chirurg był także generałem Wojska Polskiego, który uczestniczył w Obronie Lwowa w 1918 roku i wojnie z Rosją w 1920 roku, przyczyniając się swą postawą do odzyskania przez Polskę niepodległości.

Rycina 5. Karykatura generała profesora Ludwika Rydygiera autorstwa Krzysztofa Kopocińskiego, 1995 r.

Figure 5. Caricature of general professor Ludwik Rydygier by Krzysztof Kopociński, 1995

Warto przybliżyć tę mniej znaną, a także chwalebłą aktywność wielkiego chirurga i polskiego patriotę.

Piśmiennictwo

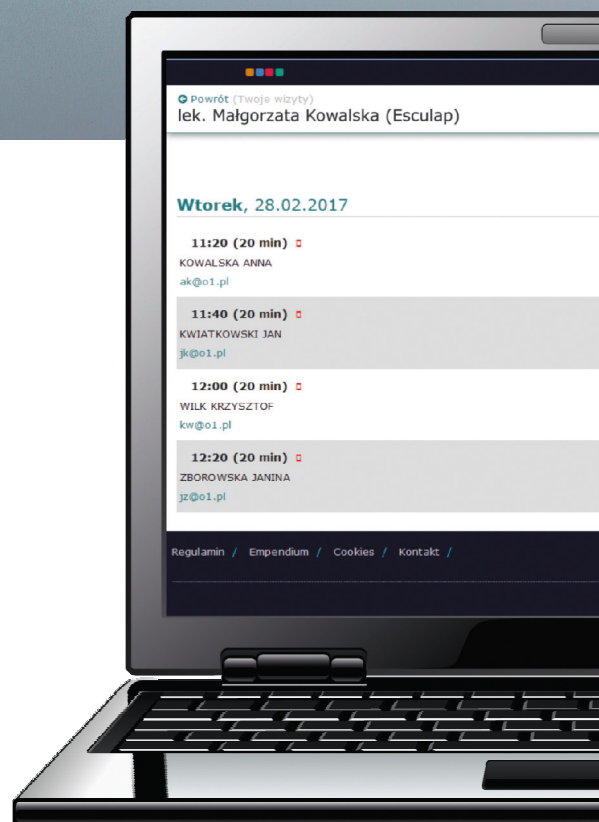
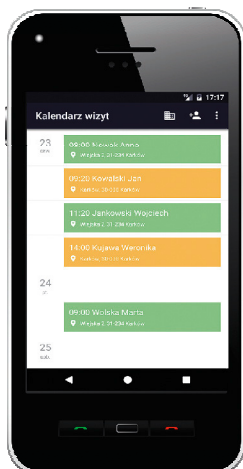
1. Makuszyński K. Purpurowa księga. In: Orleńtom – przewodnik po cmentarzu Obrońców Lwowa. Lwów 1934: 12–15
2. Nicieja SS. Cmentarz Obrońców Lwowa. Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990: 33, 122, 158–167, 284
3. Wojtkiewicz-Rok W. Lata chwały i dni grozy. Studia nad dziejami Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012: 48–50, 145–180, 222–237
4. Klimecki M. Lwów 1918–1919. Wyd. Bellona, Warszawa 2011: 8–59, 137–138
5. Draus J. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kreślowej uczelni. Kraków 2007: 279–286
6. Mękowski S. Czesław Mączyński. In: Wawrzakowicz E, Klink J, eds. Obrona Lwowa 1–22 listopada 1918. Tom II. Lwów 1935: XXV–XXXI
7. Kopociński K, Kopociński Z, Jeśman Cz. 60. rocznica śmierci mjr. dr. Leśława Ignacego Węgrzynowskiego (1885–1956) – Szefa Sanitarnego Naczelnej Komendy Obrony Lwowa. Lek Wojsk, 2016; 94 (3): 304–309
8. Wawrzakowicz E, Klink J, eds. Obrona Lwowa 1–22 listopad 1918. Organizacja listopadowej Obrony Lwowa. Ewidencja uczestników walk. Lista strat. Tom III. Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 1994: 296–306
9. Chaciński A. Szpital Maltański w okupowanej Warszawie. Przegl Lek, 1975; 32 (1): 143–148
10. Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Wyższego Gimnazjum I. z językiem wykładowym polskim w Tarnopolu za rok szkolny 1909. Tarnopol 1909: 67
11. Krętosz J. Duchowieństwo Archidiecezji Lwowskiej na terenie Diecezji Katowickiej po 1945 r. Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne, 2004; 37 (2): 203
12. Sulimirski W. Grupa Sokół-Macierz. In: Wawrzakowicz E, Klink J, eds. Obrona Lwowa 1–22 listopada 1918. Tom II. Lwów 1935: 592–594
13. Lisowski W. Ludzie zasługi niepospolitej. Wybitni polscy lekarze XIII–XX w. Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1983: 302–308

PRACE ORYGINALNE

14. Zwolski S. Ludwik Rydygier 1850–1920. In: Skalski JH, Gryglewski RW, eds. *Zasługi dla medycyny. Europejczycy związani z polską ziemią*. Wydawnictwa Medyczne Termedia, Poznań 2009: 175–178
15. Sokół S. Ludwik Rydygier 1850–1920. In: Skarżyński B, ed. *Sześćsetlecie medycyny krakowskiej. Zyciorysy*. Akademia Medyczna w Krakowie, Kraków 1963: 233–244
16. Rydygier L. Wycięcie raka odźwiernika żołądkowego, śmierć w 12 godzinach. *Przegl Lek*, 1880; 50: 637–639
17. Wydawnictwa Wojskowej Rady Sanitarnej. *Lek Wojsk*, 1920; 33: 31
18. Dr. Ludwik Rydygier. *Kurjer Lwowski*, 1920; 158: 5
19. Dr. Ludwik Rydygier. *Gazeta Poranna*, 1920; 5302: 3
20. Pogrzeb śp. prof. dra Ludwika Rydygiera. *Gazeta Poranna*, 1920; 5307: 4

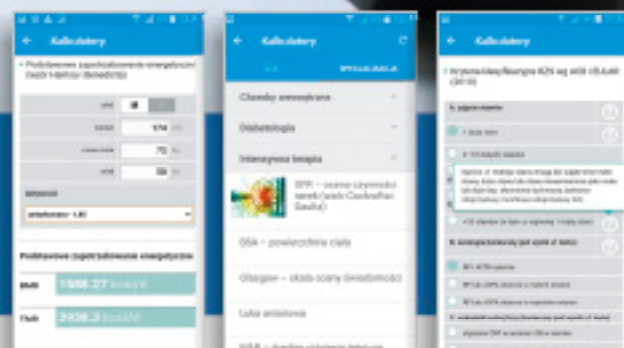
eMPendium kalendarz

- **Kalendarz wizyt**
dostępny na komputerze i w telefonie jednocześnie dla Ciebie i Twojej recepcji
- **Przypomnienia i zwrotne potwierdzanie wizyt**
przez e-mail lub SMS
- **Zdalna recepcja**
prowadzona przez MP, czynna, kiedy nie odbierasz telefonu
- **Rejestracja internetowa**
na wybrane godziny

Uruchom bezpłatnie!

empendium.mp.pl

Kalkulatory

i skale medyczne

Zawsze
pod ręką!

Nowy moduł w eMPendium mobilnym

- zgromadzony w jednym miejscu bogaty zestaw kalkulatorów i skal medycznych ułatwiających pracę lekarza
- łatwa nawigacja, intuicyjne korzystanie, szybkie działanie
- personalizacja – możliwość dostosowania do potrzeb użytkownika
- bieżąca aktualizacja
- stale rozszerzana lista kalkulatorów i skal

empendium
Pobierz na Google Play
i na App Store i Windows Store

